

УДК 782.071.2:792.028.7

ОСОБЛИВОСТІ СПІВУ АКТОРІВ ДРАМИ

Галина БЕНЬ

*Кафедра музичного мистецтва,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Валова, 18, Львів, Україна
тел.: (068)50-85-005*

У статті зроблено спробу дослідити особливості вокальної творчості акторів драматичного театру як необхідної складової сценічної дії, розкрити особливості викладання вокалу майбутнім акторам, відмінну від традиційних вокальних шкіл.

Ключові слова: актор, вокальна творчість, інтонація, звукоутворення, вокально-сценічний образ.

Театр завжди був і залишається індикатором суспільних процесів. Зважаючи на це, підготовка майбутнього актора сьогодні вимагає пошуку більш прийнятних форм сценічної виразності. З особливою гостротою постає проблема виховання актора універсального типу – актора, який повинен досконало володіти як акторською так і вокальною майстерністю. Ця проблема проектується як на європейську, так і на потужну вітчизняну традицію, яка має чималу історію і практику драматичного мистецтва з вагомою роллю вокального чинника: це музика до вистав І. Котляревського, Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, В. Дмитренка, С. Черкасенка, переклади зарубіжних та зразки оригінальних співоігор М. Вербицького, І. Лаврівського, В. Матюка, музично-драматичні постанови у репертуарі “театру корифеїв”, мелодрами і оперети П. Бажанського, Я. Барнича, В. Балтаровича, Б. Веселовського, музичні комедії, театри малих форм, естрадні ревію першої половини ХХ століття, модерні експериментальні музично-драматичні форми діяльності Г. Хоткевича, Л. Курбаса, М. Вороного, О. Загорова. Враховуючи поширену традицію виконання популярних оперних творів поряд з драматичними одним акторським колективом (наприклад, театр товариства “Руська Бесіда” у Львові), від учасників труп вимагалось достатньо високий рівень володіння вокальними навичками, уміння синтезувати виразові засоби драматичного та музичного мистецтва.

Європейські сучасні системи вокальної підготовки акторів радикально відрізняються від звичних для нас консервативних моделей, де вокально-сценічний образ підпорядковується законам музики, тим часом як у театрі вокально-сценічний образ підпорядковується законам драми. Театр тепер часто є невербальним – основні акценти ставляться на пластику, танок, міміку, пантоміму, вокал. Театр грає не текст і навіть не підтекст, одиницею його виразності стає метафора, – актор мусить вміти все: він і звук, і колір, і смак, і форма; сам собі “спецефект”.

Розмаїття стилів, жанрів і напрямків сучасної літератури ставлять також особливі вимоги і до інтелектуальної підготовки актора. Літературна основа сучасного

театру вимагає від нього знання в однаковій мірі і класики, і авангардних художньо-естетичних напрямів мистецтва. Винятково важливою складовою спектаклів музично-драматичного характеру (водевілю, мюзиклу, музичного ревію, музичної комедії, оперети, театральної вистави у формі концертних програм) є музика і вокал, і актор зобов'язаний бути професіоналом в цих видах мистецтва.

Отже, проблема вокально-виконавської творчості актора драматичного театру як необхідної складової його сценічної діяльності є актуальною проблемою вокальної педагогіки, а проте, не достатньо дослідженою. Зважаючи на це, підготовка майбутнього актора сьогодні вимагає пошуку більш ефективних форм вокального навчання.

“Я від співака в драмі очікую зовсім іншого «прекрасного співу», такого ж прекрасного, але в зовсім іншому значенні”, – писав свого часу В. І. Немирович-Данченко [7, с. 383]. Виконавський феномен актора він вбачав в особливій гармонії, де вокалізація на драматичній сцені характеризується несхожістю на жодну з відомих вокальних манер, чи це академічна, естрадна, фольклорна чи джазовий спів.

Нажаль, досвід теоретичного осмислення методичних принципів і прийомів співу драматичного актора не такий багатий, як світова вокальна педагогіка оперного чи камерного мистецтва. Але, тим не менше, вокально-виконавські традиції українського музично-драматичного театру з його задушевністю, психологізмом і реалістичністю в поєднанні з високою співацькою культурою, а також вокальна творчість сучасних акторів, які співають, дають можливість виявити основні специфічні характеристики вокального виконавства на драматичній сцені. Практика показує, що в основі органічної природи співу драматичного актора, на відміну від академічного вокалу, лежить акцентована психологічна правда вокально-сценічного образу. Саме це прагнення до глибокого розкриття змісту виконуваної вокальної музики виявляє у справжнього артиста необхідні особливості вокальної техніки, які нерозривно пов'язані з драматургією, з чіткою психологічною достовірністю сценічного персонажу, його пластичною формою вираження.

Одна з головних особливостей співу драматичного актора: прагнення до автентичності сценічних подій і емоцій, до достовірності вокальної мови в тісному поєднанні з точно фіксованою інтонованою вокалізацією і підпорядкованістю музичній формі.

Характер голосоутворення у акторів драми визначається цілим комплексом ознак, які розкривають специфіку викладання, відмінну від методики викладання академічному вокалу в навчальних закладах.

Основна відмінність голосоутворення у акторів драми – наближення співочого і мовного регістрів. У пошуках виразності звучання голосу не можна виходити за рамки природного його тембру, водночас з розширенням звуковисотного діапазону необхідно зберігати і культивувати його своєрідність. І хоча актори повинні володіти всіма видами вокалізації, у більшості випадків використовується манера співу, схожа на проміжний ступінь між кантиленою і речитативом з його інтонаційно-змістовними модуляціями. На відміну від вокалістів, спів драматичного актора непоказним голосом буває більш змістовним інтонаційно і тому більш виразним. Для нього основою є пошук своєї інтонації слова, що народжується з підтексту.

Одним з важливих етапів роботи над голосом є бажання добитися відповідності звучання голосу фактурі актора, а в подальшому – відповідності акторському амплуа. Тут можливе звучання в області мікстового і грудного регістрів. Згодом відбувається пошук необхідної характерності.

Для виконання вокальних номерів у поставах не завжди вимагається міцна дихальна опора, яку ми спостерігаємо в оперних співаків. Однак, необхідно пам'ятати, що в основі правильного співу лежить добре організоване дихання – нижньореберно-діафрагматичне. Саме це дозволяє добитися найкращого звучання голосів, як мовного так і співочого. Крім цього, необхідно навчати навичкам органічного переходу від мови до співу, від співу до танцю і навпаки.

Як відомо, нижньореберно-діафрагматичне дихання створює оптимальні умови для діяльності діафрагми. Проте співацьке дихання здатне видозмінюватись у межах виробленого типу в кожного актора. Ці видозміни дихання залежать насамперед від характеру звучання, яке необхідно видобути у кожному конкретному випадку. Відомо, ліричні вокальні твори провокують актора-співака на відчуття більш високого типу дихання (грудного), драматичні твори, де актор використовує більш насичене звучання (емоційно-насичене), супроводжуються відчуттям глибшого дихання. Подібно, як звук голосу гнучко змінюється для передачі емоційно-смыслового значення різних творів, так і дихання, йдучи за звуком, гнучко пристосовується до виконання цих звукових завдань. Очевидно, що усі можливі варіанти не повинні виходити за межі виробленого (звичного) типу дихання. Варіації ці актор повинен здійснювати природно, невимушено, не привертаючи спеціальної уваги, виходячи із бажання отримати звук того чи іншого забарвлення або сили.

Якщо актор користується більш високим типом дихання і у нього гарна манера звукоутворення, голос звучить професійно, то немає потреби привчати його до іншого типу, – не завжди це може дати очікувані результати. Крім того, будь-яке переучування – це повна зміна усіх співочих рефлексів, формування нової системи навичок, що є важким завданням для м'язової та нервової систем. Тому, якщо якість звуку не викликає застережень, не варто руйнувати складну систему вже вкладених рефлексів. У будь-якому разі, співацьке дихання повинно бути підкріплене відповідними емоціями. Спів без емоцій – пуста і марна справа.

Численні науково-методичні праці надають значення володінню усіма видами співочої атаки (м'якою, твердою, придиховою), а також їхніми проміжними відтінками. Найбільше використовується м'яка атака, в процесі якої звук утворюється одночасно з легким видихом. Вона сприяє більш спокійному глибокому диханню, більш точному інтонуванню.

Слово в співі драматичного актора є головним засобом виразності і тому чітка дикція – необхідна якість професійного актора. У цей же час роботу артикуляційного апарату слід організувати таким чином, щоб вимова приголосних не порушувала мелодичного малюнку виконання вокального твору, його кантиленного звучання і фразування. Коли студенти починають займатися вокалом, (у нашому ВНЗі це відбувається на другому курсі), до цього часу в них є набуті навички роботи над літературним текстом, які стають основою для подальшого розвитку мовних і вокальних даних. Напрацювання в дикції, сценічній орфоєпії, умінні логічно осмислювати авторський текст, розумінні емоційного змісту слова, паузи, динамічних відтінків дають можливість свідомо і цілеспрямовано працювати з студентом-актором над вокальним твором. Слід відзначити, що на початковому етапі більш доцільно працювати над вокальними творами речитативно-декламаційного характеру, з виявленням інтонаційного розмаїття, музичних контрастів.

Для цілеспрямованої роботи артикуляційного апарату корисні вокальні вправи у вигляді скоромовок. Виконувати їх потрібно в різних темпах, змінюючи мелодичний

і ритмічний малюнок, акцентуючи слова, фрази, змінюючи динаміку, виробляючи та закріплюючи навички, які в подальшому складуть основу виконання вокальних творів.

Звернемо увагу на той факт, що дотримання норм літературної вимови, правил співочої орфоєпії є обов'язковим у вокальній мові актора.

Розширюючи вокальний діапазон, небажано захоплюватись крайніми високими звуками, розтягувати голос «вгору», а доцільніше було б транспонувати вокальний твір у зручну тональність.

Специфіка голосоутворення актора, крім того, тісно пов'язана з манерами звуковидобування, що властиві:

- а) різним жанрам (фольклорний, джазовий спів, романсова лірика і т.д.);
- б) різним національностям (наприклад, цигани співають не так як українці, або грузини);
- в) різним віковим особливостям персонажу або його фізичному та емоційному стану.

В музично-драматичних поставах – оперетах, водевілях, мюзиклах, музичних комедіях часто зустрічаються характерні персонажі, вокальні партії яких вимагають не звичного звучання красивого академічного голосу, а побутового характерного звучання. Наприклад, традиційно в оперетах окрім головних ліричних героїв повсюдно зустрічаються комедійні характерні персонажі, субретки, простаки і ін., що вимагає від виконавців особливої вокалізації (“омузикаленої” мови). Ця особливість полягає у тому, що в надрах музично-драматичних жанрів і форм, які використовують спів акторів, проходить процес народження власної вокально-музичної семантики. Вона підпорядковується законам драми і відрізняється специфічною виконавською манерою зумовленою жанрово-стилістичними особливостями постанови і передбачає відповідне ставлення актора до вибору вокально-сценічних прийомів.

Всі ці особливості вокального виховання драматичного актора – великий пласт вокальної культури, основи якої закладаються в процесі навчання. Необхідно усунути в голосовому апараті виконавців усі затиски, які заважають бути їм органічними на сцені і вільно діяти у вирішенні акторських завдань.

Мистецтво актора-співака виступає як інтегратор його інтелектуальних здібностей, переломлюючи крізь них сплав об'єктивного і суб'єктивного. Його матеріальна природа полягає, перш за все, в інтонації, що є виразовою суттю музики й мистецтва.

Поза процесом інтонування, тобто звуковим виявленням змісту, немає музичного мистецтва, бо зміст музики, за словами Б. Асаф'єва, злитий з інтонацією, як звукообразний зміст. Кожна епоха створила і в оперній, і симфонічній, чи романсовій творчості певну суму “символічних інтонацій (звукокомплексів). Ці інтонації виникли паралельно з поетичними образами і ідеями. Так створилися надзвичайно міцні асоціації, які не поступають словесній семантиці” [1, с. 207].

Подібні інтонаційні витоки Б. Асаф'єв вбачав у поетичній мові, пісні. Вони лежать в основі театрального мистецтва слова, а також в мистецтві співу драматичного актора. З таких позицій мовні та музичні інтонації мають багато спільного. Мова, як і музика, має свій темп, швидкість, діапазон, тембр і т. д. Музична ж інтонація, як правило, відрізняється від мовної строгою фіксацією звука: мелодією, гармонією, ритмом, динамікою. Поєднуючись у співі, музична і мовна інтонації взаємно збагачуються, створюючи новий звуковий зміст.

Саме музично-мовна інтонація визначила можливість вирішення виконавських завдань при інтерпретації музично-образних характеристик вокальної музики в тій чи іншій музично-драматичній поставі, ролі, в тому чи іншому вокальному творі.

Для того, щоб виховати співаючого драматичного актора, потрібно пройти необхідні етапи оволодіння вокальною майстерністю шляхом щоденного тренування психофізичних і голосових даних студента, і перш за все, виховання технічних вокальних навичок, комплексного розвитку музикальності, – “співати, як говорити” (за словами Ф. Шаляпіна). Для втілення різних відтінків почуттів і думок вимагається гнучкий та слухняний вокальний апарат.

Одночасно з вдосконаленням вокальної техніки протягом всього навчання співу, необхідно виховати в актора уміння вникнути у сутність музично - вокального образу твору, зрозуміти логіку музичної дії і органічно перебувати в музично-дієвому комплексі. Академік Б. Асаф'єв писав, що “треба вміти співати гнів, співчуття, біль, жарт, насмішку, ласку, цілунок, лукавство, мужність, в цілому, всю гаму почуттів” [2, с. 117]. Схожі інтонаційні штрихи і фарби виникнуть в результаті вірної сценічної дії, народженої музикою.

-
1. *Асаф'єв Б. В.* Музыкальная форма как процесс. – Ленинград : Музыка, 1971. – 376 с.
 2. *Асаф'єв Б. В.* Об интонации // Избранные труды. – Москва, 1955. – Т. 5.
 3. *Бень Г. Л.* Особливості методики викладання вокалу у майбутніх акторів драматичного театру і кіно. Методичні рекомендації. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 36 с.
 4. *Бень Г. Л.* Робота над формуванням голосу співака-актора у класі професора Остапа Дарчука / Г.Бень // Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка. Вип.24. Вокальне мистецтво: Історія та сучасність. – Львів : Сполом, 2010. – С.182–190.
 5. *Козак Б. М.* Театральні відлуння / Богдан Козак. – Львів : Ліга-Прес, 2010. – 510 с.
 6. *Кудинова Т. Н.* От водевиля до мюзикла. – Москва, 1982. – 176 с.
 7. *Немирович-Данченко Вл. И.* Избранные письма. – Москва, 1979.– Т. 2. – 383 с.
 8. *Прохорова А. В.* Українська естрадна вокальна школа. Навчальний посібник. Для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв 3-4 рівнів акредитації. – Вінниця : Нова книга, 2006.
 9. *Ревуцький Д.* Живе слово: Теорія виразного читання для школи: Перевидання. – Львів, 2001. – 198 с.
 10. *Стулова Л.* Вопросы вокального воспитания актера драматического театра. – Москва, 1974. – 102 с.
 11. *Юссон Р.* Певческий голос: пер.с франц. / Р. Юссон. Москва : Музыка, 1974. – 262 с.

PECULIARITIES OF VOCALIZATION FOR DRAMA THEATRE ACTORS

Halyna BEN

*Musical Art Department
I. Franko Lviv National University
Valova str., 18, Lviv, Ukraine
tel.: (068)50-85-005*

In this publication I have made an attempt to investigate peculiarities of vocal art of the drama theatre actors which is an essential element of the performing act; and to describe the method of teaching of vocal techniques to the future actors, which differs from the traditional ones.

Keywords: actor, vocal art, intonation, sound-formation, vocal performing on stage.

ОСОБЕННОСТИ ПЕНИЯ АКТЕРОВ ДРАМЫ

Галина БЕНЬ

*Кафедра музыкального искусства,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Валова, 18, Львов, Украина
тел.: (068)50-85-005*

В статье исследуются особенности вокального творчества актеров драматического театра как важной составляющей сценического действия, раскрываются особенности преподавания вокала у будущих актеров, отличающегося от традиционных вокальных школ.

Ключевые слова: актер, вокальное творчество, интонация, звукоизвлечение, вокально-сценический образ.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2012
Прийнята до друку 18.09.2012